जोखीम मुक्त शेती

महिलांच्या पुढाकाराने हवामान सुसंगत शेतीचे मॉडेल

Upmanyu Patil

कोणते पीक घ्यावे, कोणती बियाणे वापरावी, मालाची विक्री केव्हा व कोठे करावी याबाबतचे निर्णय घेण्याचे अधिकार ज्यावेळी महिलांना दिले जातात त्यावेळेस शेतीमध्ये व शेतकऱ्यांच्या उपजीविकेमध्ये आमूलाग्र बदल होतात. मराठवाड्यातील स्त्रियांच्या सक्षमीकरणामुळे त्या शेतीत बदल घडवून आणणाऱ्या ठरल्या. WCRF च्या मॉडेलने शेतकरी कुटुंबांना सुसंगत असे उपजीविकेचे साधन पुरविले आहे आर्थिकदृष्ट्या व्यवहार्य असा उपक्रम उपलब्ध करून दिला आहे.

महाराष्ट्रात अन्न पिकांच्या लागवडीखालील जमीन १२% नी कमी झाली आहे. गेल्या तीन दशकात ऊसासारख्या रोप पिकांखालील जमीन दुप्पट झाली आहे. परंतु मराठवाड्यातील दुष्काळी परिस्थितीत ही पिके घेणे अव्यवहार्य देखील ठरत आहे. तरी अनेक लहान व अल्पभूधारक शेतकरी मराठवाड्यासारख्या दुष्काळग्रस्त भागात सोयाबीन व ऊसासारखी पाणी खेचून घेणारी पिके घेतात. अन्नधान्य देणारी पिके घेण्याऐवजी ही पिके घेताना रासायनिक खते, कीटकनाशके आणि बाजारातील संकरित बियाणे घेऊन या खर्चिक बाबीवर विसंबतात. त्यामुळे लागवडीचा खर्च अधिक होतो. मराठवाड्यातील जवळजवळ ८० टक्के लागवडीयोग्य जमीन पावसावर अवलंबून आहे.

शेती आर्थिकदृष्ट्या फायद्याची होऊ शकते असे बदलकर्त्यांच्या भूमिकेतून महिलांनी दाखवून दिले.

पाऊस जर योग्य प्रमाणात पडला नाही तर अधिक पाणी लागणारी रोखीची पिके जोखमीची ठरतात. अल्पभूधारक शेतकरी जे कर्ज घेऊन पीक घेतात व एकाच प्रकारचे पीक घेतात, त्यांच्यावर त्याचा अधिक परिणाम होतो. त्यातही त्यांच्या घरातील महिलांवर अधिक परिणाम दिसून येतो. याचे कारण जमीन त्यांच्या मालकीची नसते. त्यामुळे बाजार, पाणी, पैसा अशी उत्पादक संसाधने व सरकारी सेवा योजना यामध्ये महिलांना मर्यादित संधी असते.

महिलांवर प्रकाशझोत

खेड्यातील छोट्या व अल्पभूधारक शेतकरी कुटुंबातील महिलांना शेतमजूर म्हणूनच प्रामुख्याने ओळखले जाते. जी त्या अधिक श्रम करतात, अधिक वेळ शेतीकरिता देतात आणि त्यांचे शेतीविषयक ज्ञानही अधिक आहे. तरीही त्यांना शेतकरी म्हणून मान्यता नाही. शेतात कोणते पीक घ्यावे व कसे घ्यावे, विक्री कोठे करावी हे निर्णय पुरुष घेतात. स्त्रिया या अर्धकुशल कामगार म्हणून खुरपणी, कापणी अशी पुरुष सांगतील त्याप्रमाणे कामे करतात. ही मूलभूत बाब ध्यानात घेत डब्ल्यू, जी या भागात काम करणारी स्वयंसेवा संस्था आहे. तिने थउठऋ - महिलाप्रणीत हवामानास अनुकूल शेती हे प्रारूप विकसित केले. हा स्त्रियांच्या सक्षमीकरणाचा मार्ग ठरला. यामुळे अवघ्या चार वर्षात महिला शेत मजुरांचे रूपांतर महिला शेती नेतृत्व असे झाले.

महिलांना मुळातच अन्नधान्य, पोषण याबाबतच्या कुटुंबाच्या गरजाची जाणीव असते. त्यामुळे जेव्हा त्यांना निर्णय घेण्याचे प्रशिक्षण दिले. तेव्हा त्यांनी नैसर्गिक शेतीतील स्थानिक धान्यपिके भरडधान्ये, डाळी व भाज्या यांची निवड केली. कमी कालावधीत येणारी ही पिके व त्यांना पाणी कमी लागते. स्थानिक दुष्काळी भागासाठी ती योग्य ठरली. दुष्काळाच्या संकटात त्यामुळे धान्याची उपलब्धता वाढते. घरतील पशुधनाची व्यवस्था महिलांनी बघावी ही परंपरा आहे. गुरांचे खाद्य तयार करणे, दूध काढणे, शेण वाळवून त्याचा जळण्यासाठी वापर करणे ही कामे महिलाच करतात.

मॉडेल महिलांच्या या ज्ञानाचा उपयोग करून त्यांना जैविक खते तयार करण्यासाठी प्रशिक्षित करते. स्त्रिया कुटुंबातील व्यक्तींच्या आरोग्याची अधिक काळजी घेतात. त्यासाठी सेंद्रिय सामग्री आणण्यासाठी अधिकचे कष्ट करायलाही तयार असतात. कीटकनाकशकाने तयार करण्यासाठी आपल्याला दहा प्रकारची पाने लागणार असतील तर दहाव्या प्रकारचे पान मिळेपर्यंत स्त्रिया स्वस्थ बसत नाहीत. पण कदाचित पुरुष नऊ प्रकारची पाने मिळाली तरी खुश राहतील असे रूपााली विकास शेंडगे (तुगाव, उस्मानाबाद) म्हणतात. सेंद्रिय पदार्थांमुळे त्यांच्या जमिनीची प्रत सुधारली आहे, असे आम्ही भेटलेल्या अधिकाधिक शेतकऱ्यांनी सांगितले. जमीन अधिक ओल धरून ठेवते, उत्पादनक्षमता वाढवते आणि यामुळे पाण्याचा वापर कमी झाला.

उभारणी-सक्षमीकरण-चिरंतरता-मॉडेल निर्मिती

एसएस.पीच्या मूळ गाभ्यातील च्या कार्यप्रणालीचे तत्त्व त्रिस्तरीय आहे. उभारणी, सक्षमीकरण व चिरंतरता यामध्ये अंतर्भूत आहे. एसएसपी प्रथम अनुकूल वातावरणाची रचना करते. समूहाधारित संसाधने प्रमुख भागीदार, दत्तक शेतकरी यांची बांधणी केल्यानंतर काळाच्या ओघात त्याचा अधिक पाठपुरावा करते. हे मॉडेल लागू करण्याच्या टप्प्यामध्ये सामुदायिक मालमत्ता उभारली जाते. जसे दत्तक शेतकऱ्यांच्या सहाय्याने प्रात्यक्षिकासाठी तयार केले जाणारे शेत आणि शेततळे व सामुदायिक टाके सरकारी योजनांच्या मदतीने ही कामे केली जातात..

महिला कुटुंबाच्या अन्न व पोषणाच्या गरजा उपजतच जाणतात.

दुसऱ्या टप्प्यात पर्यावरणासाठी काम करणारे मूळ कार्यकर्ते जसे दत्तक शेतकरी यांना प्रशिक्षित करून त्यांचा क्रियाशील गट वेगाने काम करतो. एसएसपीने तयार केलेले प्रशिक्षक, कृषिसंवाद सहायक यांच्याद्वारे मार्गदर्शन करून शेतकऱ्यांना स्थानिक शेतकी तज्ज्ञ बनविले जाते. अखेरच्या टप्यात अढचअ ला जोडून घेत त्यांचे उपक्रम शेतकरी गटांकडून वाढवित नेतात. यामुळे नोंदणीकृत शेतकरी गटांचा सरकारी योजनांमध्ये प्रवेश घेऊ शकतो. या योजनांच्या मदतीने ते शेतकरी समूह, त्यांचे शेतीवर आधारित उद्योग आणि बाजारपेठेचे संबंध यामध्ये सुधारणा करून घेतात. याशिवाय समूहाधारित संसाधने म्हणजे स्थानिक स्त्रिया आणि विस्तारलेल्या ज्ञानाचा लाभ त्यांना उपक्रम संपल्यानंतरही होतो. पर्यावरणाचा गाभा म्हणजे शेतकरी समूह व त्यांची संसाधने जे स्वतःचा विकास करतात. यामुळे सामाजिक भांडवल निर्माण होते ज्यात सरकारी संस्था आणि देणगी देणाऱ्या संस्था पैसा गुंतवू शकतात

प्रत्यक्ष कार्यक्षेत्रात

CRFचे उद्दिष्ट शेतीमध्ये चार प्रकारचे बदल घडवून आणण्याचे आहे. नगरी पिकांची जागा अन्नपिकांत रूपांतर, रासायनिक ऐवजी सेंद्रिय खते व कीटकनाशके यांचा वापर, जमीन, पाणी यांचे संरक्षण आणि शेतीसंबंधित उद्योगाद्वारे विविध प्रकारची उपजीविकेची साधने मिळविणे हे ते चार बदल अपेक्षित आहेत. हे बदल घडवून आणण्यासाठी महिलांनी त्यांचे अन्न व पोषणाच्या बाबतीतील कुटुंबांची व्यवस्था बघताना त्यांना असलेले उपजत ज्ञान वापरले पाहिजे. या ज्ञानामुळे महिला शेतात कोणते पीक घ्यावे हे विचारपूर्वक ठरवू शकतील. पीक घेताना कशाचा उपयोग करावा व शेतीसंबंधी कोणती कामे हाती घ्यावीत हे त्या ठरवू शकतात.

हे प्रारूप महिलांना शेतकरी म्हणून, नेता म्हणून आणि बदल घडवून आणणाऱ्या दूत म्हणून मानतात. त्यांनी त्यांच्या शेतात अन्नसुरक्षेचे कार्य स्वीकारावे हे त्याचे उद्दिष्ट आहे. याद्वारे चार मुख्य परिणामांवर त्याचे लक्ष केंद्रित केलेले आहे. बाजारपेठेतील दुवे, महिला शेतकऱ्यांना संघटित करणे, तंत्रज्ञानाचे एकत्रीकरण, कार्यक्षम नमुने आणि पाण्याचे सक्षम नियोजन व वापर.

वरील प्रारूपाची उद्दिष्टे

उत्पादन क्षमता वाढवणे, उत्पन्न वाढवणे, कुटुंबाचे पोषण व आरोग्य सुधारणे आणि आनंदी वृत्ती निर्माण करणे ही होत.हवामानानुकूल शेतीचे नमुने असे दर्शवितात की नैसर्गिक सामग्री वापरून, कुटुंबाला दिलेल्या जमिनीच्या छोट्या तुकड्यावर सहा ते आठ पिके प्रत्येक हंगामात घेणे शक्य होते. यासाठी काळजीपूर्वक एकत्रित प्रयत्नांची गरज आहे. वचनबद्धता, योग्य निगा राखणे व अधिक वेळ देणे अपेक्षित असते. हे सारे पुरुष करू शकत नाहीत, म्हणून एसएसपीचे हवामानानुकूल असे मॉडेल महिलांना प्रोत्साहित करते. शेती करण्याचे हक्क कुटुंबाकडून स्त्रियांना मिळणे आवश्यक आहे. एक छोटा तुकडा जो सहसा अर्धा किंवा एक एकरापासून सुरू होतो. त्यावर स्थानिक भाज्या, भरडधान्ये, डाळी, तृणधान्ये ही कुटुंबापुरेशी लावली जातात. हे मॉडेल प्रशिक्षण घेण्यास प्रोत्साहित करते. नैसर्गिक बियाणे, खते व कीटकनाशके वापरण्यास प्रोत्साहन देते, ज्यामुळे आरोग्य सुधारणा, पाणी व जमीन यांचे संरक्षण हे बदल दिसतात.

वीस सदस्यांचा, स्त्रियांचा एक अनौपचारिक गट केला जातो. प्रत्येक गटात दोन स्त्रियांना 'प्रमुख' म्हणून नेमले जाते. काम पुढे नेण्यास त्यांना जबाबदार मानले जाते. प्रत्येक गटाच्या कृतीचे नेतृत्व व समन्वयन त्या करतात. गावपातळीवरील समूह समन्वयकाशी त्या जुळलेल्या असतात. त्यांना यामध्ये सहभागी होण्याचे प्रशिक्षण दिले जाते. अखेरच्या टप्प्यात त्यांना उत्पादक गटांमध्ये सामील केले जाते. पहिल्या दोन हंगामात एका नव्या व्यक्तीला तिच्या कुंबाकडून लागवडीचे अधिकार प्राप्त होता. छोट्या तुकड्यावर हंगामी धान्य पिकाची लागवड करण्याचे ज्ञान व कौशल्ये ती व्यक्ती प्राप्त करते. स्थानिक पातळीवर उपलब्ध असणारे बी-बियाणे व कमी किमतीची आणि पर्यावरणपूरक खते व कीटकनाशके ओळखण्याचे शिक्षण यामध्ये अंतर्भूत असते. अशा परिस्थितीत ही स्त्री पशुधन एकत्र करते. तिच्या शेातात सेंद्रिय खते वापरण्यासाठी त्यांचा उपयोग होतो. तसेच तिच्या कुटुंबाच्या अन्न व पोषणाच्या गरजा स्पष्ट करते.

तिसऱ्या सिझनमध्ये ही स्त्री तिच्या अधिकारातील जमीन वर्षभरात वाढवते. बाजारात विक्री करता येईल. एवढे उत्पादन वाढवते. कुटुंबासाठी आवश्यक त्या गरजा पूर्ण झाल्यानंतर विक्रीसाठी अधिकचे उत्पादन ती वापरते. (कृपया बॉक्स २ बघावा) त्याचवेळी शेती संबंधित उद्योग, जसे सेंद्रिय उत्पादनांची निर्मिती, कुक्कुटपालन, दुग्ध उत्पादने, शेळीपालन इत्यादी सुरू करावे यासाठी तिला शिक्षण दिले जाते. तिचे उत्पन्न वाढते. चवथ्या व अखेरच्या टप्प्यात, एसएसपी हे महिला शेतकऱ्यांना जमिनीचा कायदेशीर हक्क मिळवून देण्यास मदत करते. ज्यामुळे सरकारी योजनांचा लाभ स्त्रीला मिळू शकतो. याचबरोबर शेतकऱ्यांचा अनौपचारिक गट तयार केला जातात त्यांना योजनेच्या आरंभी मार्गदर्शन केले जाते. मध्ये त्यांनी स्वतः नोंदणी करावी व या योजनांमध्ये सहभागी होणे सुरू ठेवावे असे सुचवले जाते. यातून निवडलेल्या गटांना शेतकरी उत्पादक संस्था सुरू करून सामुदायिक उद्योग चालविण्यासाठी प्रशिक्षित केले जाते. समुह सुसंगत निधी हा समुदायाच्या मालकीचा, समुदायाने चालविलेला व समुदायाचे नियंत्रण असणारा अल्प व्याजदराने देणारा निधी ज्यामुळे शेतकऱ्यांना सरकारी योजनांमध्ये स्वतःची फारशी रक्कम न गुंतवता सहभागी होता येतेकिंवा अल्प व्याजदराने, स्त्रियांच्या गटाला निधी देण्याचा जलद व सोपा मार्ग म्हणजे समुह सुसंगत निधीने शेतकऱ्यांच्या सरकारी योजनांमधील सहभागामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभावली आहे. (बॉक्स १ बघावा) हा शेतकऱ्यांच्या गटाने तयार केला आहे व त्याने त्याचे प्रसारण ही केले आहे. गटाच्या नियमाप्रमाणे प्रत्येक शेतकऱ्याला त्याचा लाभ घेता येतो. उठऋचा लाभ जलदगतीने घेता येतो. बँकेच्या कर्जाच्या दरापेक्षा अल्पदराने तो उपलब्ध होतो. शेतकऱ्याने माल किंवा सेवा विकत घेण्यापूर्वी निधी त्यांच्यापर्यंत पोहोचतो. त्याच्या बँकेच्या खात्यात आठ दिवसात पैसा जमा होतो. CRF कर्जासाठी अर्ज केल्यावर दरसाल आठ टक्के व्याज भरावे लागते. प्राण्यांचा चारा, भाजीपाला उत्पादन, पाण्यातील वनस्पती वाढवणे इत्यादी बाबींसाठी शेतकऱ्यांना उठऋची मदत मिळते. यासाठी MFI किंवा बँकेकडून मदत मिळत नाही.

प्रभाव - या उपक्रमाचा महत्त्वपूर्ण असा प्रभाव शेतकऱ्यांच्या जीवनावर दिसून येतो. स्त्रियांना जमीन मिळाली आणि ती कसण्याचा अधिकार मिळाला. कुटुंबासाठी अन्न, पोषण व महिलांना उत्पन्नाची शाश्वती मिळाली. (चौकोन ३ बघावा) सेंद्रिय शेतीकडे वळल्याने त्यांनी नैसर्गिक साधनांचे उत्तम व्यवस्थापन

बॉक्स १ –

उस्मानाबादमधील अशा हरगुडे द्विधा मनस्थितीत होत्या. त्यांना सरकारच्या या योजनेअंतर्गत ठिबक सिंचन पाहिजे होते. पण त्यासाठी प्रथम ३०,००० रुपये गुंतवावे लागणार होते, ज्यामुळे त्या ठिबक सिंचन प्रणाली खरेदी करू शकणार होत्या. शेतकऱ्याने वस्तू किंवा सेवा खरेदी केल्यानंतर, शेतकऱ्याच्या खात्यात सरकारी अनुदान जमा केले जाते. वरील रक्कम त्यांच्या कुटुंबासाठी फार मोठी रक्कम होती.आशा यांना कमी व्याजदराचे, सुलभ व जलद कर्ज (रु. २५,०००) मिळाल्याने ठिबक सिंचन प्रणाली खरेदी करणे सोपे झाले. आशा सांतात, ''त्यावेळी मला केवळ ५००० रुपये गुंतवावे लागले.'' २००९ मध्ये सुरू झालेल्याने बँक कर्जाद्वारे स्त्रोत निर्माण केला व संघटन सशक्त सखी संस्था यांनी उस्मानाबाद व तुळजापूर या भागात त्याची जोपासना केली.

करण्यात सहभाग घेतला. संपूर्ण मूल्य साखळीमध्ये महिला सहभागी झाल्या. शेती ते अन्नप्रक्रिया, पुरवठा व वितरण आणि ग्राहक या शृंखलेत सहभागी झाल्याने महिला अधिक सक्षम झाल्या. त्यांचा आत्मविश्वास वाढला. विक्री व्यवसायात शिरल्याने महिला आर्थिकदृष्ट्या स्वंयपूर्ण बनल्या. शेतकरी म्हणून त्यांना ओळखू मिळू लागली. ही ओळख वाढत आहे. कुटुंबात व समाजात महिलांना निर्णय घेण्याचे अधिकार मिळत आहेत.

बॉक्स २ – एक एकर प्लॉटचे मॉडेलमुळे नगदी पीक पद्धती बदलून विविध सेंद्रिय पीक पद्धती अमलात आणली.

''आमच्या एक एकर शेतीमध्ये सोयाबीन घेत होतो आणि रासायनिक कीटकनाशके वापरत होतो. पण आम्ही किमान ३०% पैसे/खर्च वाचवले.'' असे महाराष्ट्रातील लातूर जिल्ह्यातील गौर गावातील अर्चना तावडे म्हणाल्या.

प्रयोग म्हणून एका एकरामध्ये पीक बदल करून भाजीपाला, धान्य, कडधान्य घेतल्यामुळे तीन पट उत्पादन वाढल्याचे अर्चनाने अनुभवले. एकंदर वाढीव उत्पन्नाचा विचार करता आपल्या कुटुंबातील सदस्याच्या आहारामध्ये सकस आहार समाविष्ट झाल्याची मोठी कमाई विचारात घेतली. हे सर्व प्रत्यक्ष अनुभवल्यामुळे अर्चनाच्या पतीने हे मॉडेल म्हणून विकसित केले. सुमारे २३ प्रकारची विविध पिके – भाज्या, कडधान्ये, धान्ये, तेलबिया इ. घेऊन यामध्ये सुमारे ६०% खर्च वाचवला.

आज अर्चना मान्यताप्राप्त प्रशिक्षक आहेत. त्यांचा स्व–अनुभव इतर महिलांना उत्तम प्रभावित करतो. ''एक महिला, आई व शेतकरी म्हणून माझ्या कुटुंबाचे आरोग्य व शेत जमिनीचे आरोग्य जपणे हे महत्त्वाचे आहे. एक एकर मॉडेलमुळे मला माझी दोन्ही उद्दिष्टे साध्य करणे शक्य आहे. हा संदेश मी समस्त महिलांपर्यंत पोहोचवू इच्छिते.'' अर्चना.

द्विगुणीत करणे - एसएसपीने प्रथम हे मॉडेल उस्मानाबादमध्ये सुरू केले. तेथे त्यांनी कमी पावसाच्या प्रदेशात घेता येणारी धान्य पिके घेण्यास आरंभ केला. रासायनिक शेतीकडून सेंद्रिय शेतीला सुरवात केली आणि ती एक एकर जमिनीवर केली. थउठऋहे मॉडेल 'एक एकर मॉडेल' म्हणून अधिक ओळखले जाते. यात महिलांना एक एकर किंवा त्यापेक्षा कमी जमीन देऊन, शेती करण्याच्या पद्धतीत बदल केले जातात व धान्य पिकामध्ये वाढ करण्यात येते.

यासाठी सामूहिक प्रयत्नांची गरज आहे. ज्यामुळे या मॉडेलची खरीखुरी ताकद ध्यानात येईल. एसएसपीने पर्यावरणस्नेही 'उमेद', महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण उपजीविका मंडळ, महाराष्ट्र शासन, मिझेरिओर, जर्मनी, हुअेरू कमिशन,

बॉक्स ३ – महिला शेतकऱ्यांसाठी जमिनीची मालकी

वारंवार पडणाऱ्या दुष्काळामुळे मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांना प्रचंड तोटा सहन करावा लागल्याने शेतकरी अत्यंत बिकट अवस्थेत होते. शेतकरी आत्महत्या वाढल्या होत्या. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील कळंब तालुक्यातील एकुरगा या खेड्यातील महिला शेतकऱ्यांनी कारभार स्वतःच्या हातात घेण्याचे ठरवले आणि त्या कुटुंबाला मदत करण्यासाठी पुढे सरसावल्या व त्यांनी परिस्थितीवर मात केली.

या विभागात पुरुषांमध्ये दारूचे व्यसन वाढल्याने तेथील दुःखद परिस्थिती अधिकच गंभीर झाली. ''माझा पती ड्रायव्हर म्हणून काम करू लागला व अधिकाधिक वेळ घरापासून दूर राहू लागला. त्याचे व्यसन नियंत्रणापलीकडे गेले. माझ्या सासू सासऱ्यांना भीती वाटू लागली की हा आपली जमीन विकून टाकेल. परिस्थिती वाचवण्यासाठी मी माझ्या सासू सासऱ्यांचे मन वळवले आणि जमीन माझ्या नावावर करून घेतली.'' मनीषा यादव यांनी हे सांगितले. आज मनीषा यांचेकडे एक एकर शेती आहे, ज्यावर भाजीपाल्याची लागवड करून त्यांनी २,५०,००० रुपये मिळविले.

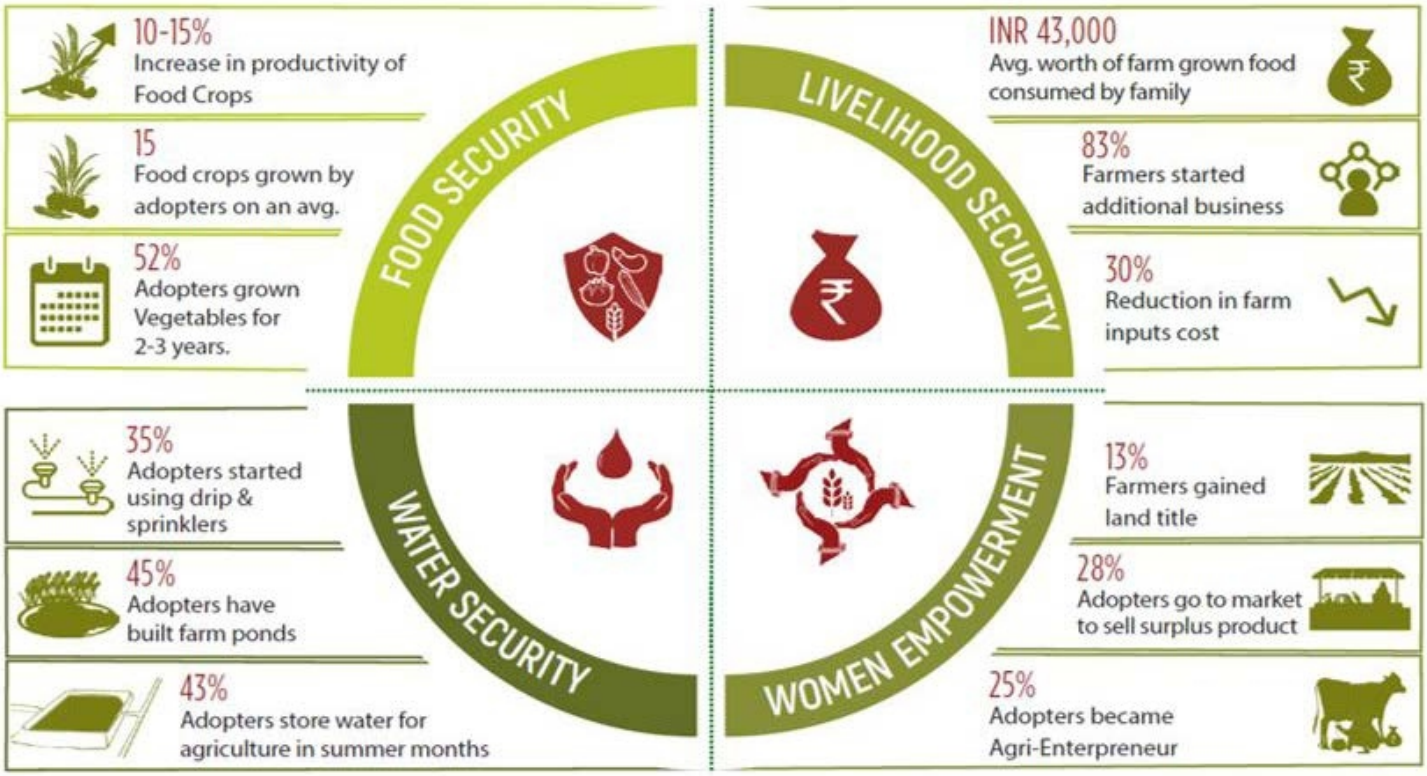
एसएसपीने एकुरगा या गावात हवामानास अनुकूल शेतीच्या मॉडेलकरिता महिलांना प्रशिक्षित केले. या प्रशिक्षणादरम्यान जमिनीचे हक्क व मालकी याचे महत्त्व महिलांच्या ध्यानात आले. ज्यामुळे सरकारी शेतकी योजना व संसाधने यामध्ये महिलांना प्रवेश मिळू शकतो अशा ४०० महिलांनी जमिनीचे हक्क मिळवण्यासाठी गट बनवला.

कुटुंबातील व्यक्तींशी संवाद साधून महिलांना त्यांच्या नावावर शेती करून देण्याचे फायदे सांगितले व असे करण्यास तयार केले. सविताताई भोरे या पहिल्या महिला, ज्यांनी त्यांच्या पतीला पटवून दिले व कायद्याची प्रक्रिया पूर्ण केली. त्यासाठी त्या मात्राच्या तहसीलदाराला कोणतीही रक्कम द्यावी लागली नाही. सविताताई या एकुरगा गावातील महिलांच्या शेतीच्या मालकीच्या बाबतीत आदर्श ठरल्या. समर्थक ठरल्या व त्यांनी ५०पेक्षा अधिक महिलांना कुटुंबांच्या संमतीने जमिनीची मालकी मिळवून देण्यास मदत केली.

वेलथुंगे व्हीलफ-ग्रीस, हिंदुस्थान युनिलेवर फाऊंडेशन कमल उदवाडिया फाऊंडेशन, मॅक आर्थर फाऊंडेशन, अशोक, एचएसबीसी आणि नाबार्ड यांच्यासमवेत कार्य करून मॉडेल अनेकापर्यंत पोहोचवित आहे. त्याचा प्रभाव व परिणामकारकता वाढवित आहे. दुसरी बाब अशी की, पर्यावरण स्नेहींनी एसएसपीच्या सहकार्याचा लाभ घेत पुढाकार घेतला व २०१४ मध्ये एसएसपी चमूने अल्पभूधारक शेतकरी कुटुंबातील महिलांच्या नेतृत्वात वाढ व्हावी. या उद्देशाने आणि त्यांना अन्नसुरक्षा व आर्थिक सुरक्षा मिळावी या हेतूने हे धोरण स्वीकारले. २०१६ मध्ये महाराष्ट्र शासनाच्या सहयोगाने प्रशिक्षित व्यक्तींचा गट निर्माण करून त्यांना अधिक शिक्षण दिले. स्त्रियांना जमिनीवर ताबा देण्याची संधी मिळाली.

सात वर्षात ७५,००० महिला शेतकरी व त्यांच्या घरातील सदस्य हवामानास अनुकूल शेतीकडे वळले आहेत. उस्मानाबाद, लातूर, सोलापूर व नांदेड जिल्ह्यातील ७५० खेडी यामध्ये समाविष्ट आहेत. नुकतेच जालना, अहमदनगर, औरंगाबाद हे जिल्हे तसेच भारतातील बिहार व केरळ ही राज्ये यामध्ये हे प्रमाण वाढत आहे. या योजनेमुळे ६५,००० एकर शेतजमिनीवर धान्य पिके घेतली जातात व त्यावर सेंद्रिय उत्पादनेच वापरली जातात. असा हा आगळावेगळा प्रभावी दृष्टिकोन व त्याचे तळागाळातील उपयोजन यामुळे हे मॉडेल अत्यंत परिणामकारक, कार्यक्षम व अनुकरणीय ठरले आहे.

परिणामांचे वितरण चार प्रकारची निष्पत्ती

Upmanyu Patil
Swayam Shikshan Prayog
102, First Floor, Gayatri Building, Archid School Lane,
Balewadi Phata, Baner, Pune 411045
Maharashtra
Email : sspindial@gmail.com

मराठी अनुवाद : श्रीमती वनिता हिंगे

Source : *De-risking agriculture Women-led climate resilient farming model, Leisa India, September, 2022*

लीसा भारत हे मासिक कृषी विकासाची आवड असणाऱ्या २०००० हून अधिक लोकांपर्यंत पोहचले असून, शाश्वत आणि पर्यावरणास अनुकूल आहे. दर तिमाहीत, मासिकाच्या मुद्रित आणि डिजिटल आवृत्त्या व्यावहारिक क्षेत्राच्या अनुभवांमध्ये रुची असणारे शेतकरी, स्वयंसेवी संस्था, शिक्षणतज्ज्ञ, संशोधक, विद्यार्थी, सरकारी विभाग, बँका इ. पर्यंत पोहोचतात.

दोन दशकांहून अधिक काळापासून निर्मित, लीसा भारत मासिक आपल्या व्यावहारिक आणि दर्जेदार सामग्री, आकर्षक डिझाइन, रंगीबेरंगी मांडणी, सुसंगतता आणि वेळेवर निर्मितीसाठी प्रसिद्ध आहे. इंग्रजी, हिंदी, कन्नड, तेलगू, तामिळ, ओडिया, पंजाबी आणि मराठी अशा वेगवेगळ्या ८ भाषामध्ये या मासिकाची निर्मिती केली जाते.

आम्ही संस्था, कंपन्या आणि विद्यापीठांना त्यांच्या सेवा, उत्पादने, अभ्यासक्रम आणि कृषी विज्ञानाच्या तत्वज्ञानाशी संरेखित असलेल्या घटनाच्या कार्यक्रमांची जाहिरात करण्यासाठी आमंत्रित करतो. अधिक माहितीसाठी श्रीमती रुक्मिणी leisaindia@yahoo.co.in वर संपर्क साधा.

